

УДК 94(430)

Євгенія КОШЕЛЯ,
магістрантка I курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Кузовова Н.М., к.іст.н., доцент

ОПІР НАЦИСТСЬКОМУ РЕЖИМУ ТА ЗАМАХИ НА ЖИТТЯ ГІТЛЕРА В НІМЕЧЧИНІ

***Анотація.** У статті йдеться про розкриття особливостей антинацистського руху опору в гітлерівській Німеччині. На основі німецьких та вітчизняних джерел, які є в онлайн доступі проаналізовано діяльність груп опору та втілення їхніх змов та замахів у життя, причини провалів та наслідки після них.*

***Ключові слова:** фюрер, Третій Рейх, нацистський режим, замах, змова, Гестапо, «Змова Остера», «Чорна Капела», націонал-соціалісти, рух опору, тиранія, опозиція, деспотизм, «Операція Валькірія»*

2 серпня 1934 року Адольф Гітлер наклав присягу на всіх німецьких військових, цим він безповоротно пов'язав долю збройних сил зі своєю власною. Гітлер уже тоді вирішив скасувати президентський пост і оголосити себе фюрером. Кожен німецький солдат, матрос і льотчик присягнув на вірність Гітлеру, як і кожен наступний член збройних сил Третього Рейху, від рядового до фельдмаршала.

Багато німецьких воєначальників присягнули одному із найстрашніших людей в історії, тому що вони вірили, що колективно зможуть контролювати його, і тому, що більшість вважали себе вище політики, а отже в безпеці від підступності політиків. Через роки їм довели протилежне на Нюрнберзькому трибуналі [4, с. 2].

Опір нацистському режиму існував у Німеччині з самого початку. Але офіцери і цивільні, консерватори і соціал-демократи, християни і

комуністи не мали спільної думки, але водночас таємно працювали пліч-о-пліч[1]. «Навіть зараз, ... , багато людей лише смутно усвідомлюють той факт, що антинацистські групи діяли в Німеччині під час гітлерівського режиму.... Дисиденти брали участь у безлічі заходів, включаючи саботаж заводів, які виробляли газ для концентраційних таборів, а також друкували та розповсюджували антинацистську пропаганду. Однак у тоталітарному суспільстві під пильним контролем сил таємної поліції ці зусилля зрештою мало чого досягли, окрім смерті більшості змовників[4, с. 8].

Відомо більше 40 спроб замахів і більше 100 змов. Однією із перших відомих спроб замаху на Гітлера датується 1938 року. Цього року молодий швейцарець Моріс Баво, кілька разів намагався наблизитися до Гітлера на публічних заходах. Але так і не зміг опинитися на достатньо близькій для точного пострілу відстані, а згодом його затримало і стратило Гестапо.

1938 року декілька офіцерів та генералів вермахту на чолі з Гансом Остером розробили план повалення нацистського режиму у випадку, якщо Німеччина розпочне війну через Судетську область з Чехословаччиною. Цей план отримав назву «Змова Остера», або ще його називали «Вереснева змова». За цим планом змовники хотіли повалити нацистський режим воєнною силою та арештувати Гітлера. Якби змова отримала успіх, то в Німеччині відновили монархію, в якості імператора Німеччини змовники бачили Вільгельма Пруського[8].

За ухвалення Мюнхенської угоди та передачі стратегічного району Чехословаччини без військових дій Гітлер отримав великий дипломатичний успіх та популярність в країні. В результаті цього будь-які шанси на успіх змови було знищено[7].

В статті українського видання зазначено, що: «Пізніше організатори змови в рядах німецьких правоохоронних структурах отримали назву "Чорна Капела". В історії вже була схожа назва – "Червона Капела". Різниця між ними тільки у тому, що червоні були радянським підпільним опором. Чорні ж – німецькі військові чини, інтелектуали аристократичного

походження. Та й різниця в ідеології. Червоні тягли ковдру на Союз, Чорні – на Захід, ближче до США і Британії.»[11].

Ще в 1938 році тесля Георг Ельзер вирішив убити націонал-соціалістичне керівництво – Гітлера, Герінга і Геббельса. Він хотів запобігти війні, що насувалася. Оскільки Гітлер регулярно виступав у мюнхенській «Бюргербройкеллер» 8 листопада, на честь річниці гітлерівського путчу 1923 року, Ельзер отримав доступ до приміщення та виявив, що зал не охороняється. Він систематично готував напад, конструював запалювальний механізм і заготовляв вибухівку. Починаючи з літа 1939 року, Ельзер тижнями готував опорний стовп, щоб встановити там вибуховий пристрій[6].

8 листопада 1939 року, всього за кілька хвилин до вибуху, Гітлер несподівано рано покинув зал засідань і таким чином уникнув нападу. Ельзера заарештували митники в Констанці майже в той же час, коли він намагався втекти до Швейцарії. Деякі речі, які він мав при собі, викликали підозру. Його передали поліції.

Після кількох днів допиту в Мюнхені Ельзер зізнається у своєму злочині та неодноразово наголошував, що хотів прокласти шлях до миру в Європі, убивши Гітлера та інших провідних націонал-соціалістів.

Націонал-соціалісти спочатку бачили в Ельзері інструмент британської розвідки. Це також підозрювали багато сучасників, навіть у колах громадянського та військового опору. Сьогодні одноосібна відповідальність Ельзера більше не викликає сумнівів. Після тривалого періоду одиночного ув'язнення Ельзер був убитий 9 квітня 1945 року, за кілька тижнів до закінчення війни, у концтаборі Дахау[2].

Найважливішим актом опору націонал-соціалістичній тиранії вважається спроба державного перевороту 20 липня 1944 року. Це було сплановано різномірною групою військових і цивільних діячів опозиції, які хотіли покласти край нацистському деспотизму та війні та взяти на себе військове командування та відповідальність за уряд. Думки щодо

майбутньої системи правління трохи розходилися, але змовники погодилися, що справедливість і свободу необхідно відновити [3].

Найвідомішим ім'ям серед змовників 20 липня був граф фон Штауффенберг. Спочатку він не відкидав нацистський режим, але згодом став запеклим противником, а також налагодив зв'язки з соціал-демократами та комуністами. Тепер разом з офіцерами-однодумцями, включно з численними представниками німецького дворянства, він розробив план повалення. Він отримав назву «Операція Валькірія».

З початком війни вермахт вживав заходів проти можливих повстань цивільного населення. Нова армія, начальником штабу якої є Штауффенберг, повинна зайняти важливі місця та заарештовувати підозрюваних. Тепер путчисти захотіли використати цей план для ліквідації лідерів СС, Гестапо та НСДАП після вбивства Гітлера. Після повалення Бек має стати главою держави, а Герделер — рейхсканцлером. Проте домовленості щодо форми правління досі не досягнуто [9].

На 20 липня 1944 року в штаб-квартирі фюрера в Східній Пруссії був призначений брифінг. Гітлер радився зі своїми офіцерами щодо ситуації на Східному фронті. Героєм того часу і став полковник Клаус Шенк Граф фон Штауффенберг. Навіть наблизитися до фюрера було абсолютно неможливо для більшості людей, але для Штауффенберга – ні. У званні полковника його запрошували на засідання [10].

Напад мав бути прикритий власним планом надзвичайних ситуацій Гітлера «Валькірія», який змовники адаптували на свою користь. 20 липня 1944 року Штауффенберг прибув на гітлерівську «Wolfsschanze» (Вовче лігво) поблизу Растенбурга у Східній Пруссії для брифінгу. Гімmlера і Герінга не було. Як повідомив співзмовник Фабіан фон Шлабрендорф, Штауффенберг зміг закласти бомбу, яка вибухнула. Але Гітлер вижив, лише отримав легкі поранення. Штауффенберг, переконаний у смерті Гітлера, зміг втекти до Берліна, щоб продовжити організацію перевороту.

Однак війська, запрошені для підтримки повалення, не дійшли до Берліна. "Wolfsschanze" відреагувала майже одночасно з виданням наказів "Valkyrie" . У другій половині дня Reichsrundfunk повідомив, що Гітлер вижив. Суперечливі повідомлення створили невизначеність серед офіцерів, у тому числі в блоці Бендлера. Деякі офіцери, які брали участь у планах перевороту, почали сумніватися або тікати. У ніч на 21 липня 1944 року Штауффенберг та інші учасники змови були заарештовані й розстріляні в дворі кварталу Бендлер[5].

У наступні тижні тривали переслідування ймовірних чи справжніх учасників опору. Хвиля арештів почалася з «Гевіттерської акції», яка мала на меті перешкодити формуванню нової політичної опозиції. Гестапо спиралося на старий список провідних діячів Веймарського періоду. На початку серпня почалися процеси в Народному суді, на якому багатьох опозиціонерів було засуджено до страти. В «Sippenhaft» (колективне покарання) було застосовано репресивний інструмент, спрямований проти родичів політичних опонентів [3].

Через провал операції «Валькірія», кровопролитна війна тривала десять місяців після 20 липня, під час якої в Німеччині загинуло майже вдвічі більше людей, ніж за п'ять попередніх років війни, збитки від бомбардувань перевищили показники попередніх років, а такі міста, як Брауншвейг, Кіль, Гільдесгайм і Дрезден, були повністю зруйновано. А есесівці знищили в концтаборах сотні тисяч людей.

19 липня 1953 року в Берліні відбулося урочисте відкриття меморіального комплексу, присвяченого німецькому руху опору. Комплекс відкрили на тому місці, де стратили Штауффенберга після невдалого замаху на Гітлера. Але сам комплекс вшанував всіх мужніх жінок та чоловіків, котрі протистояли гітлеризму навіть ціною власного життя.

Висновок. Отже, антинацистський опір в Німеччині існував з перших днів правління Гітлера навіть не зважаючи на його дипломатичні та політичні успіхи. Після 1933 року в різних середовищах виникли групи опору, які діяли самостійно і, в принципі, незалежно одна від одної. Проте були точки дотику через контакти окремих учасників груп опору. Під час війни усунення Гітлера постало ще гостріше, адже рух опору бажав якнайшвидшого закінчення війни.

На життя найвідомішого тирана ХХ століття зазіхали неодноразово. Спроби ліквідувати лідера нацистської Німеччини вчиняли як одинаки так і організовані групи змовників. Щоб подолати тоталітарний режим та відновити верховенство права як гаранта прав людини, змовники виправдали тираноббивство, незважаючи на серйозні конфлікти сумління. Відомо більше 40 спроб замахів і більше 100 змов. Основним мотивом змовників було відновлення справедливості та свободи. Ще в 1937/38 рр. у військових колах виник опір агресивній зовнішній політиці Адольфа Гітлера. Однак спроби вбивства та державного перевороту довелося скасовувати або вони були провальними.

Список використаних джерел:

1. Attentat vom 20. Juli 1944: Eine Bombe soll Hitlertöten. Режим доступу : <https://www.ndr.de/geschichte/chronologie/Attentat-vom-20-Juli-1944-Stauffenbergs-Bombe-soll-Hitler-toeten,hitlerattentat100.html>
2. Attentat vom 20. Juli 1944: Eine Bombe soll Hitlertöten Режим доступу: <https://www.ndr.de/geschichte/chronologie/Attentat-vom-20-Juli-1944-Stauffenbergs-Bombe-soll-Hitler-toeten,hitlerattentat100.html>
3. Der 20. Juli 1944 – Attentat auf Adolf Hitler. Режим доступу: <https://www.kas.de/de/web/geschichte-der-cdu/kalender/kalender-detail-/content/attentat-auf-adolf-hitler>
4. *Duffy J. P., Ricci V. Target Hitler: the plot to kill Adolf Hitler.* — Greenwood Publishing Group, 1999. Режим доступу:

5. GEORG ELSER UND DAS ATTENTAT VOM 8. NOVEMBER 1939
Режим доступу: <https://www.gdw-berlin.de/vertiefung/themen/7-georg-els-er-und-das-attentat-vom-8-november-1939/>
https://books.google.ru/books?id=diw6oid2H2UC&printsec=frontcover&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false
6. Jones, Nigel (2008). CountdowntoValkyrie: The July Plotto Assassinate Hitler. Philadelphia, Pennsylvania. Режим доступу :
<https://archive.org/details/countdowntovalky0000jone/page/n327/mode/2up>
7. Mueller, Michael (2017). Nazi Spymaster: The Life and Death of Admiral Wilhelm Canaris. New York City, New York: Skyhorse.
8. NATIONALSOZIALISMUS Das Attentatauf Adolf Hitler. Режим доступу: <https://www.geo.de/geolino/mensch/10300-rtkl-nationalsozialismus-das-attentat-auf-adolf-hitler>
9. Stauffenbergunddas Attentatvom 20. Juli 1944. Режим доступу:
<https://www.mdr.de/geschichte/ns-zeit/widerstand/stauffenberg-hitler-attentat-wolfsschanze-102.html>
10. Замах на Адольфа Гітлера в мюнхенському Bürgerbräukeller у 1939 році. Режим доступу: <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/widerstand-im-nationalsozialismus/attentat-von-georg-els-er.html>
11. Повісили на м'ясні гаки: разюча спроба вбивства Гітлера, що закінчилася сотнями страт 24 канал. Режим доступу:
https://24tv.ua/ru/povesili-mjasnye-krjuki-porazitel'naja-novosti-ukrainy-i-mira_n1428832/amp